

**Рабочая программа учебного предмета
Родной (чеченский) язык**

Обязательная часть учебного плана.

Предметная область: Родной язык и родная литература.

ДОВЗИЙТАРАН КЕХАТ

Программа хІоттийна нохчийн меттан хьехархочунна ишколан дешаран хІинцалерчу тенденцешна а, Іаморан жигарчу методикашна а тІехъажийна йолу дешаран предметан белхан программа хІоттош, методически гІо-накъосталла даран Іалашонца.

Герггарчу белхан программо хьехархочун таро хуьлуьйтур йу:

1) нохчийн мотт хьехаран процессехь коьртачу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь билгалдаьхначу Іаморан личностни, метапредметни, предметни жамІашка кхачош долу хІинцалера некъаш кхочушдан (кхин дІа – ФПДС КІД);

2) билгал йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Іаморна дешаран хенан магийнчу герггарчу дІасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Іаморан коьчал карайерзорхъама йалийнчу дешаран гІуллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш, рузманан-тематикин планировани кечйан.

Личностни а, метапредметни а жамІаш далийна, коьртачу йукъардешаран ишколехь нохчийн мотт хьехаран башхаллаш тидаме а оьцуш.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмето билгалдо предметашна йукъара уьйраш гуманитарни циклан кхечу дешаран предметашца кхочушйар.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Нохчийн мотт – нохчийн халкъан ненан мотт, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт.

Нохчийн мотт хааро а, цуьнан тайп-тайпана кепаш, функционални тайпанаш карадерзоро а, цуьнан стилистически башхаллах, суртхІотторан таронех кхетаро а, нохчийн маттах тайп-тайпанчу тІекаренан хьелашкахь нийса а, эвсараллица а пайдаэца хааро а билгалдоккху адаман кхиаме хилар.

Нохчийн матто, шен тІекаренан а, ойла йовзийтаран а коьрта функцеш кхочушйеш, адамашна йукъахь уьйр латтайо, адаман кхетам а, дог-ойла а кхолларехь дакъалоцу; нохчийн мотт нохчийн халкъан хаамаш, оьздангаллин ламасташ, истори ларйаран а, йовзийтаран а коьрта гІирс бу.

Ишколехь нохчийн мотт Іамор тІехъажийна ду дешархочун оьздангаллин а, коммуникативни а культура кхачаме йалорна а, цуьнан интеллектан а, кхоллараллин а говзалла, ойлайар, иэс, суртхІоттор, ша кхочушден дешаран гІуллакх кхиорна а.

Нохчийн мотт Іаморан чулацам иштта тІехъажийна бу функционални говзалла, адаман йешаран, текстех кхетаран, тайп-тайпанчу барамийн текстийн хаамах пайдаэцаран, цуьнан мах хадоран, цунах ойлайаран, шен Іалашонашка кхачаран, шен хаарш а, таронаш а шорйаран, йукъараллин дахарехь дакъалацаран интегративни хаар санна, кхиорна. Къамелан а, текстан а гІуллакх нохчийн меттан ишколан курсан къепе кхолларехь коьртаниг ду.

Цаьрца догІуш долу хаарш а, карадерзарш а далийна Іаморан метапредметни, предметни жамІийн ларамехь, Іаморан чулацамехь (дакъош: «Мотт а, къамел а», «Текст», «Меттан функционални тайпанаш»).

Дешаран предметан чулацам кхочушбан таро йу классал арахьарчу гІул-лакхдарехь: экскурсеш, тематикин мероприятеш, конкурсаш, и. д.кх.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ ІАМОРАН ІАЛАШОНАШ

Коьртачу йукьарчу дешаран программашца нохчийн мотт Іаморан Іалашонаш йу:

патриотизмах кхетар а, иза гучуйаккхар а, нохчийн мотт Нохчийн Республикин шолгІа пачхьалкхан мотт санна, нохчийн халкъан къоман мотт санна ларар; маттаца нохчийн халкъан син хьал лардаран, довзийтаран кепе а, тІекаренан гІирсе а санна кхетаме йукьаметтиг хилар; нохчийн культуре ларам гучубаккхар;

нохчийн мотт адаман кхиаран гІирс, йукьараллин уьйр кхолларан гІирс санна караберзор;

нохчийн маттах, цуьнан дІахІоттамах, функцех, нохчийн меттан стилистически гІирсех хаарш карадерзор; литературин меттан норманаш а, къамелан оздангалла а практикехь карайерзор; жигара пайдаоьцучу а, нуьцкъаллин а дешнийн хьал тодар а, шен къамелехь тайп-тайпанчу грамматически гІирсех пайдаэцар а; орфографически а, пунктуационни а говзалла кхачаме йалор, шен къамел кхачаме далоран лаам кхиор;

къамелан гІуллакх, адамашна йукьарчу куьцан а, куьцан доьцучу а тІекаренан хьелашкахь гонахарчу нахаца эьсара йукьаметтигаш латтош долу коммуникативни карадерзарш кхачаме далор; нохчийн мотт тайп-тайпана хаамаш бовзаран гІирс санна караберзор;

ойланан гІуллакх кхачаме далор, нохчийн мотт Іаморехь дустаран, анализан, синтезан, жамІдаран, тайпанашка дІасадекъаран, билгала йолу бакъонаш дІахІитторан, универсальни интеллектан карадерзарш кхиор;

функционални говзалла кхиор: хаамийн лехам кхочушбаран, оьшу хаам схьакъасторан а, хийцаран а, тайп-тайпанчу барамехь йолчу текстийн чулацам тидаран, царах кхетаран, пайдаэцаран хаарш; текстан хааман-маьІнин йухакечдаран стратеги а, говзалла а, некъаш а карадерзор; текстах, цуьнан гІуллакхах, йукьарчу маьІнех, маьІнин дІахІоттамах, авторан коммуникативни Іалашонах, меттан гІирсийн гІуллакхах кхетаран кепаш карайерзор.

ДЕШАРАН ПЛАНЕХЪ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ»
ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

Коъртачу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца догӀуш, «Ненан мотт (нохчийн)» дешаран предмет йукъайоьду «Ненан мотт а, литература а» предметни областана, Iамо декхарийлахь долу предмет а йу.

Дешаран хьесапца 5 классехь нохчийн мотт Iаморна билгалдаькхина 102 сахьт (кIиранахь – 3 сахьт).

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

5 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Нохчийн меттан хьал а, исбаьхьалла а (шуьйра дешан хIот-там, дукха маьIнаш долу дешнаш, дешан тIедеанчу маьIнийн кхи-аме система, синонимаш а, антонимаш а, кицанаш а, аларш а).

Нохчийн меттан дошкхолладаларан хьелаш (йуьхьанцарчу ишколехь Iамийнчун барамехь). Лингвистикин коьрта дакъош (фонетика, орфоэпи, графика, орфографи, лексикологи, дошкхолладар, морфологи, синтаксис, пунктуаци). Мотт билгалонан система санна. Мотт адамийн тIекаренан гIирс санна. Меттан а, къамелан а коьрта дакъош: аз, морфема, дош, дешнийн цхьаьнакхетар, предложени.

Мотт а, къамел а

Мотт а, къамел а. Барта а, йозанан а къамел, монолог а, диалог а, полилог.

Къамелан гIуллакхан тайпанаш (къамел дар, ладогIар, йешар, йаздар), церан башхаллаш.

Дахарехь биначу тидамийн буха тIехь а, Илманан-дешаран, исбаьхьаллин, Илманан-кхетаме литература йешаран буха тIехь а барта монологан аларш кхоллар.

Йешна йа ладоьгIна текст, цу йукъахь дуьйцуш волчун йуьхь хуьйцуш а, барта схьайийцар.

Лингвистически теманашна а (Iамийнчун барамехь), дахарехь биначу тидамийн буха тIехь йолчу теманашна а диалогехь дакъалацар.

Маршалла хаттаран, Iодикайаран, дехаран, баркаллин къамелан кепаш.

Дахарехь а, книгаш йешарехь а зеделлачунна, чулацаман суьртана тIе а тевжаш, тайп-тайпана сочиненеш йазйар (цу йукъахь сочиненеш-миниатюралаш а).

ЛадогIаран тайпанаш: харжаман, довзийтаран, дуьхенгара.

Йешаран тайпанаш: Iаморан, довзийтаран, хьажаран, лехаман.

Барамехь 140 дашал кIезиг йоцчу ладоьгIначу а, йешначу а къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьIнин тайпанийн Iилманан-дешаран, исбаьхьаллин текстийн чулацамах кхетар.

Текстан тема а, коьрта оила а билгалйаккхар, текстан чулацамца догIуш, хаттарш а, царна жопаш а хIиттор.

Йозанан кепехь йуьхьанцарчу текстан чулацам ма-барра а, бацбина а бовзийтар.

Iалашоне а, теме а, коммуникативни дагалацаме а хьаьжжина алар кхоллархьама, меттан гIирсаш къастор.

Йозанехь вайзаманан нохчийн литературин меттан норманаш ларйар.

Тайп-тайпанчу лексически дошамех пайдаэцар.

Текст

Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Текстан тема а, коьрта оyllа а. Текстан микротема. Коьрта маьlна чулоцу дешнаш.

Къамелан функциональни-маьlнин тайпанаш: суртхlоттор, дийцар, ойлайар; церан башхаллаш.

Текстан композиционни дlахlоттам. Абзац текст композиционни-маьlнин дакъошка йекъаран гlирс санна.

Текстан дакъош а, предложенеш а вовшахтосу гlирсаш: дешан кепаш, цхьанаораман (гергара) дешнаш, синонимаш, антонимаш, йаххьийн цlерметдешнаш, дешан йухаалар.

Дийцар къамелан тайпа санна. Дийцар.

Текстан маьlнин анализ: цуьнан композиционни башхаллийн, микротемийн, абзацийн, текстехь предложенеш вовшахтосучу гlирсийн а, кепийн а; меттан суртхlотторан гlирсех пайдаэцар (lамийнчун барамехь).

Йешначу йа ладоьгlначу текстан чулацам ма-барра а, хоржуш а, бацбина а схьабийцар. Дийцархочун йуьхь а хуьйцуш, текстан чулацам схьабийцар.

Текстан хаамаш хийцар: текстан цхьалхе а, чолхе а план.

Меттан функциональни тайпанаш

Меттан функциональни тайпанех лаьцна йукъара кхетам (буьйцучу маттах, функциональни стилех, исбаьхьаллин литературин маттах).

МЕТТАН СИСТЕМА

Фонетика. Графика. Орфоэпи

Фонетика а, графика а лингвистикин дакъош санна.

Аз меттан дакъа санна. Озан маьlна къасторан гlуллакх. Нохчийн меттан мукъачу аьзнийн къепе.

Нохчийн меттан мукъазчу аьзнийн къепе.

Элпийн а, аьзнийн а дазар. Нохчийн алфавитан хlоттам.

Мукъа аьзнаш: деха а, доца а.

Мукъаза аьзнаш: къора а, зевне а.

Сонорни мукъаза аьзнаш.

Къамел дарехь аьзнийн хийцадалар. Фонетически транскрипцин элементаш.

Нохчийн маттахь дешдакъа. Дешдакъа дешан дакъа санна. Тохар.

Дош фонетически къастор.

Орфоэпи лингвистикин дакъа санна.

Интонаци (йиш), цуьнан функцеш. Интонацин коьрта элементаш.

Орфографи

Орфографи лингвистикин дакъа санна.

Й элпан нийсайаздар.

Къасторан **ъ, ь** хъаъркийн нийсайаздар.

Лексикологи

Лексикологи лингвистикин дакъа санна.

Дош – меттан коърта дакъа. Цхъа маьІна долу а, дукха маьІнаш долу а дешнаш; дешан нийса а, тІедеана а маьІна.

Синонимаш. Антонимаш. Омонимаш.

Лексически дошамийн тайпанаш а (маьІнин дошам, синонимийн, антонимийн, омонимийн дошамаш), ненан меттан дешнийн хьал карадерзоре хь цара ден гІуллакх а.

Цена нохчийн а, тІеэцна а дешнаш.

Фразеологи

Фразеологизмаш, церан маьІна, царах пайдаэцар.

Фразеологически эквиваленташ оърсийн маттахь.

Фразеологически дошамаш.

Дешан хІоттам а, дошкхолладалар а

Морфема меттан уггар жима маьІне дакъа санна.

Морфемийн тайпанаш.

Дешан лард а, чаккхе а. Орам, дешхьалхе, суффикс.

Цхъанаораман (гергара) дешнаш.

Дошкхолладалар а, дошхийцадалар а.

Нохчийн маттахь дешнаш кхолладаларан коърта кепаш. Дешнаш кхолладаларехь а, хийцадаларехь а морфемашкахь мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн хийцадалар.

Дешнаш кхолладаларан морфемни кеп (дешхьалхенан гІоьнца, суффиксан гІоьнца, дешхьалхенан а, суффиксан а гІоьнца). Лардаш вовшахкхетарца дешнаш кхолладалар. Чолхе дешнаш. Чолхе-дацдина дешнаш.

Дешан морфемни анализ.

Морфологи. Къамелан оьздангалла. Орфографи

Морфологи лингвистикин дакъа санна.

Коърта къамелан дакъош. Къамелан дакъойн семантически, морфологически, синтаксически башхаллаш.

Коърта къамелан дакъош, церан грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически гІуллакх.

Цердош

Цердош къамелан дакъа санна. Цердешан йукъара грамматически маьІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш. Къамелехь цердешан гІуллакх.

Долахь а, йукъара а цердешнаш. Цердешнийн грамматически классаш. Цердешнийн терахь. Цхьаллин йа дукхаллин терахьан кеп бен йоцу цердешнаш.

Цердешнийн легарш. Диъ легар. Дожарийн маьІна.

Цердешнийн дожарийн чаккхенaш нийсайазйар.
Цердешнаш кхолладаларан некъаш.
Цердешнаш морфологически къастор.
Долахь цердешнийн нийсайаздар.
Цердешнашца **ца** нийсайаздар.
Оьрсийн маттара тӀеэцначу цхьадолчу цердешнийн
нийсайаздар.

Синтаксис. Къамелан оьздангалла. Пунктуаци

Синтаксис лингвистикин дакъа санна.

Дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а нохчийн меттан
синтаксисан дакъош санна. Коьртачу дешан морфологически
билгалонашка хьаьжжина, дешнийн цхьаьнакхетаран коьрта
тайпанаш (цӀеран а, хандешан а).

Предложени а, цуьнан билгалонаш а. Предложенийн
тайпанаш, аларан Ӏалашоне а, эмоцин билгалоне а хьаьжжина.

Дийцаран, хаттаран, тӀедожоран; айдаран а, айдаран йоцчу а
предложенийн маьӀнин а, интонацин а башхаллаш.

Предложенин коьрта меженаш (грамматически лард).

Подлежащи а, сказуеми а предложенин коьрта меженаш
санна.

Сказуемин подлежащица барт хилар.

Грамматически лардийн масалле хьаьжжина,
предложенийн тайпанаш: цхьалхе, чолхе.

Йаьржина а, йаржаза а предложенеш. Предложенин
коьртаза меженаш: къастам, кхачам, латтам. Къастам а, и
гайтаран тайпаналлин гӀирсаш а. Кхачам а (нийса а, лач а), и
гайтаран тайпаналлин гӀирсаш а. Латтам а, и гайтаран
тайпаналлин гӀирсаш; маьӀне хьаьжжина, латтабийн тайпанаш
(хенан, меттиган, даран суьртан, Ӏалашонан, бахьанин,
бараман).

Предложенин цхьанатайпана меженаш, къамелехь цара деш
долу гӀуллакх. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу
предложенийн интонацин башхаллаш.

Цхьанатайпанчу меженашца йукъара дешнаш долу
предложенеш.

ТӀедерзарца йолу предложени, интонацин башхаллаш.

ТӀедерзар а, и гайтаран гӀирсаш а.

Цхьалхечу предложенин синтаксический анализ.

Ма-дарра къамелаца йолу предложенеш.

Ма-дарра къамелаца йолу предложенеш пунктуационни
кечйар. Диалог.

Йозанехь диалог пунктуационни кечйар. Пунктуаци
лингвистикин дакъа санна.

КОЪРТАЧУ ЙУКЪАРЧУ ДЕШАРАН ТӀЕГӀАНЕХЬ

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМІАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМІАШ

Коьртачу йукъарчу дешаран нохчийн меттан Герггара белхан программа карайерзоран личностни жамІашка кхочу дешаран а, кхетош-кхиоран а гІуллакхийн цхьааллехь, нохчийн къоман ламасталлин социокультурни, синъобздангаллин мехаллашца, йукъараллехь тІеэцначу низаман бакъонашца, норманашца догІуш а долуш, цул сов, жамІаша ша-шен довзарехь, ша-шен кхетош-кхиорехь, ша-шен кхиорехь адаман чохъара хьелаш кхолларехь аьтто а бо.

Коьртачу йукъарчу дешаран нохчийн меттан Герггара белхан программа карайерзоран личностни жамІаша гайта деза позитивни мехаллех кхетаран къепен куьйгаллица болх бан дешархой кийча хилар, цуьнан къепен буха тІехь а, кхетош-кхиоран гІуллакхдаран коьрта некъаш кхочушдарехь а гІуллакхдаран зеделларг совдаккхар, цу йукъахь кху декъахь:

Граждански кхетош-кхиоран:

гражданинан декхарш кхочушдан а, цуьнан бакъонаш тІеэца а кийча хилар, кхечу адамийн бакъонаш, маршо, бакъдолу хьашташ ларар; доьзалан, дешаран хьукматан, меттигерчу йукъараллин, виначу мехкан, пачхьалкхан дахарехь жигара дакъалацар, цу йукъахь нохчийн маттахь йазйинчу литературин произведенешкахь гайтинчу хьелашца дустарехь дакъалацар а; экстремизман, дискриминацин муьлхха а кеп тІецаэцар; адаман дахарехь тайп-тайпанчу йукъараллин институташа дечу гІуллакхах кхетар; коьртачу бакъонех, маршонах, гражданинан декхарех, йукъараллин норманех, нохчийн маттахь йазйинчу литературин произведенешкарчу масаллийн буха тІехь кхийинчу поликультурни йукъараллехь адамийн вовшашца йолчу йукъаметтигийн бакъонех лаьцна кхетам хилар; цхьаьна тайп-тайпана гІуллакхаш кхочушдан кийча хилар, вовших кхета, вовшашна гІо дан гІертар; ишколан шайн урхаллехь жигара дакъалацар; гуманитарни гІуллакхдарехь дакъалаца кийча хилар.

Патриотически кхетош-кхиоран:

Нохчийн Республикин пачхьалкхан матто санна нохчийн матто дечу гІуллакхах кхетар; нохчийн мотт, истори а, шен мехкан культура а йовза лаам гучубаккхар; нохчийн маттаца, шен Даймехкан кхиамашца, Іилманца, исбаьхьаллица, тІеман хьуьнаршца, халкъан къинхьегаман кхиамашца, (цу йукъахь исбаьхьаллин произведенешкахь гайтинарш а), мехала йукъаметтигаш йолуш хилар; Нохчийн Республикин символш, пачхьалкхан дезденош, исторически а, Іаламан а тІаьхьало, хІолламаш, тайп-тайпанчу къаьмнийн ламасташ ларар.

Синъобздангаллин кхетош-кхиоран:

гІиллакх-обздангалла къасточу хьелашкахь обздангаллин мехалла а, норманаш а йовзар; шен леларан, цу йукъахь къамел даран а, шегара даьллачун а, ткъа иштта обздангаллин, бакъонийн норманашка хьаьжжина, кхечу адамийн леларан а, цаьргара даьллачун а мах хадо кийча хилар, диначу хІуманан хин йолчу тІаьхьалонах кхетар тидаме а оьцуш; йукъараллехь лело ца догІу гІуллакхаш адамийн леларан норманашца а, бакъонашца а цхьаьна ца догІу гІуллакхаш жигара тІецаэцар; шен а, йукъараллин а меттиган хьелашкахь адаман маршо а, жобпалла а.

Эстетически кхетош-кхиоран:

шен а, кхечу а халкъийн исбаьхьаллин тайп-тайпанчу кепех, ламастех, кхоллараллех кхеташ хилар; исбаьхьаллин эмоцин тІеІаткъамах кхетар; зІенан а, ша-шен гайтаран а гІирсех санна исбаьхьаллин культурин мехаллех кхетар; даймехкан а, дуьненан а исбаьхьаллин мехаллех кхетар; исбаьхьаллин тайп-тайпанчу кепашкахь ша-шен гайтаре гІертар.

Физически кхетош-кхиоран, могашаллин культура а, синхаамийн хьал а кхиоран:

шен дахарехь, книгаш йешарехь зеделлачунна тІе а тевжаш, дахаран мехаллех кхетар; шен могашаллина жобпаллехь хилар а, дахаран могашчу кепана тІехьяжам хилар а (аьхна кхача, гигиенин бакъонаш ларйар, дІанисйина дешаран а, садаІаран а раж; диллина физически жигаралла); тІаьхьенех кхетар, зене марздаларш (спирт малар, цигаьрка озар, наркотикашка марзвалар), физически (а, синІаткъаман а, могашаллина зене йолу кхин тайпа кепаш тІецаэцар; кхерамзаллин бакъонаш ларйар, цу йукъахь ишколан меттан дешаран процессехь интернет-гуонехь кхерамзаллин леларан карадерзарш а; халахетарех а, хийцалуш долчу йукъараллин, хааман, Іаламан хьолех а вола хьуьнар хилар, цу йукъахь шена зеделлачух кхеташ а, кхин дІа йолу Іалашонаш хІиттош а; йемал ца беш, ша а, кхиберш а тІеэца хаар; шен а, кхиболчеран а синхаамийн хьолах кхета хаар, шегара хьал гайтархьама меттан гІирсех нийса пайдаэцар, цу йукъахь нохчийн маттахь йазйинчу литературин произведенешкарчу масалшна тІе а тевжаш; рефлексин карадерзарш кхиор, шегара а, ткъа иштта кхечу стагара а гІалат дала бакъо хилар къобалдар.

Къинхьегаман кхетош-кхиоран:

технологин а, йукъараллин а хьяжаман практикин хьесапаш (добзалан, ишколан, гІалин, мехкан дозанехь) кхочушдарехь жигара дакъалаца тІехьяжам хилар, цу тайпана гІуллакх дІадола, план хІотто а, ша кхочушдан а хьуьнар хилар;

корматаллаш а, тайп-тайпана кѣинхъегам а практикѣхъ Іамо дог дар, цу йукъахъ Іамочу предметан хаарѣх пайдаэцаран а, филологаша, журналисташа, йаздархоша бен болх бовзаран а буха тІѣхъ а; кѣинхъегаме а, кѣинхъегаман жамІашка а ларам хилар; шен а, йукъараллин а хъашташ тидаме а оѣцуш, кхетарца харжар, дешаран, дахаран хъесапийн шен траектори дІахІоттор; хиндолчух долу шен хъесапаш схъадийца хаар.

Экологин кхетош-кхиоран:

гонахарчу декъѣхъ хъесапаш кхочушдархъама йукъараллин а, Іаламан а Іилманийн декъѣхъ долчу хаарѣх пайдаэцар, дечун план хІоттор, гонахарчарна цунах хила тарлучу тІаьхъалонан мах хадор; экологин проблемѣх лаьцна шена хетарг хъѣкъале а, нийса а схъаала хаар;

экологин культурин тІегІа лакхайаккхар, экологин проблемаш йаккхий хиларх а, уьш къасто некъаш лаха дезарх а кхетар; гонахарчарна зуламе долу дараш жигара тІецаэцар, цу йукъахъ экологин проблемаш ойъу литературин прозведенеш йовзарца кхиънарш а; Іаламна, йукъараллина, технологина йукъахъ долчу хъелашкахъ гражданина а, хъаштхочо а санна айхъа дан дезачух кхетар; экологин хъажаман практикин гІуллакхдарѣхъ дакъалаца кийча хилар.

Іилманан довзаран мехаллин:

адаман а, Іаламан а, йукъараллин а кхиаран коьртачу низамѣх, адаман Іаламан а, йукъараллин а гуонаца йолчу уьйрѣх, меттан кхиаран низамѣх лаьцначу Іилманан кхетамийн вайн заманан къеѣеца гІуллакхдарѣхъ кхиар; меттан а, йешаран а культура, йешаран говзалла дуьне довзаран гІирс санна карайерзор; ишколан меттан дешаран башхаллаш лоруш, лехаман гІуллакхдаран коьрта хаарш карадерзор; зеделлачух, диначух, тидамѣх кхетарна тІѣхъажам а, шен а, йукъарчу а хьоле кхачаран некъаш кхачаме дало гІертар а.

Дешархо йукъараллин а, Іаламан а гуонан хийцалучу хьолѣх воларан:

йукъараллин зеделларг, коьрта йукъараллин гІуллакхаш, йукъараллѣхъ леларан бакъонаш, норманаш, йукъарлонашкахъ а, тобанашкахъ а йукъараллин дахаран кѣпаш дешархоша карайерзор, корматаллин гІуллакхдарца, ткъа иштта доьзал а, кхечу культурин гуонѣра нахаца йукъараллин зІѣ хиларан гурашкахъ вовшахтоьхна тобанаш а йукъа а лоцуш;

билггал доцчу хъелашкахъ зІѣ хиларан хъашт, кхечѣран хаарш а, царна зеделларг а тІѣэца кийча хилар; практически гІуллакхдарца шена хууш долчун тІегІа лакхадаккхарѣхъ билггал доцчу хъелашкахъ даран хъашт хилар, цу йукъахъ кхечу нахах Іама хаар а, цхъаьна гІуллакхдарѣхъ кхечарна зеделлачух девза гІуллакхаш, карадерзарш, керла хаарш тІѣэца

хаар а; обьектех, хиламех лаьцна гипотезаш, цу йукъахь хьалха бевзаш цахилларш а, кхетамаш, ойла кепе йалоран, васташ цхьаьнадалоран говзалла а, керла хаарш а кхио оьшуш хилар а; шен хаарш кьен хиларх кхетар, шен кхиаран хьесап хIоттор; коьртачу кхетамех, терминех, кхиаран концепцин декъехь шена хетачух пайдаэца хаар, экономикин, йукъараллин, Iаламан вовшашца йолу уьйр гучуйаккха а, талла а хаар, гонахарчунна Iаткъам бар, Iалашонашка кхачар, кхайкхамаш а, хила тарлун йаккхий тIаьхьалонаш а эшор тидаме а оьцуш, ша дечун мах хадо хаар;

книгаш йешарехь, къамел дарехь, дахарехь зеделлачунна тIе а тевжаш, Iаткъамечу хьолах кхета, хуьлучу хийцамийн, церан тIаьхьалонийн мах хадо; Iаткъамечу хьолан мах хадо, тIеэцна сацамаш, дараш нисдан; кхераман, тIаьхьалонан мах хадо а, кепе йало а, зеделларг кхио, хIоьттинчу хьолехь диканиг лаха хаа; кхиаман гаранти йоцуш, гIуллакх дан кийча хила хьуьнар хилар.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМIАШ

1. Дешаран универсальни довзаран дараш карадерзор

Коьрта маьIнин дараш:

меттан дакъойн, меттан хиламийн, процессийн ладаме билгалонаш гучуйаха а, билгалйаха а;

меттан дакъош (хиламаш) тайпанашка дIасадекъаран ладаме билгало, жамIдарна а, дустарна а бахьанаш, кхочушйечу анализан критереш къасто; ладамечу билгалоне хьаьжжина, меттан дакъош тайпанашка дIасадекъа;

низаме хьаьжжина дерг а, цхьаьнацадогIург а къасточу факташкахь, хаамашкахь, тидамашкахь гучудаккха; низаме хьаьжжина дерг а, цхьаьнацадогIург а гучудаккхаран критереш йала;

хIоттийна дешаран декхар кхочушдарна оьшучу текстан хааман къоьлла гучуйаккха;

меттан процессаш Iаморехь бахьанин-тIаьхьалонан уьйраш гучуйаха; дедукцин а, индукцин а ойланаш сацарх, тера йогIу ойланаш сацарх пайдаэцарца жамIаш дан; уьйрех лаьцна гипотезаш кепе йало;

текстийн тайп-тайпанчу кепашца, меттан тайп-тайпанчу дакъошца болх барехь дешаран хьесап кхочушдаран кеп шен лаамехь харжа, кхочушдаран вариантash йустуш а, гIолехь вариант хоржуш а, ша билгалйина критереш тидаме оьцуш а.

Коьрта лехаман дараш:

хаттарех пайдаэца мотт Iаморехь хааран лехаман гIирсах санна;

хьолан бакъ долчун а, лууш долчун а йукъара цхьаьнацадогIург гойту хаттарш кепе дало а, долуш дерг а, лобхуш дерг а шен лаамехь дIахIотто а;

шена хетарг а, кхечарна хетарг а бакъ хиларх лаьцна гипотеза кхолла, шена хетарг а, ойла а тIечIагIйан;

дарийн алгоритм хIотто, дешаран хьесап кхочушдарехь цунах пайдаэца;

меттан дакъойн, процессийн, бахъанин-тIаьхьалонан уьйрийн, объектийн вовшашца йозуш хиларан башхаллаш дIахIитторехь ша хIоттийнчу планаца жима таллам бан;

лингвистически таллам (эксперимент) барехь схьаэцначу хааман мегаш хиларан а, бакъхиларан а мах хадор; биначу тидаме, талламе хьаьжжина, жамIаш ша кепе дало; схьаэцна жамIаш бакъхиларан мах хадоран гIирсаш караберзо;

процессийн, хиламийн кхин дIа хила тарлуш долу кхиар а, тера догIучу хьелашкахь церан тIаьхалонаш а билгалйаха, ткъа иштта керлачу хьелашкахь а, контексташкахь а церан кхиарах лаьцна шайна хетарг ала.

Хаамца болх бар:

деллачу дешаран хьесапе а, йалийнчу критерешка а хьаьжжина, хаамаш лахарехь а, схьакъасторехь а тайп-тайпанчу кепех, гIирсех, жоп дехарх пайдаэца;

тексташкахь, таблицашкахь, схемашкахь белла хаам схьакъасто, талла, къепе бало, хааман кхетам бала, цуьнан жамI дан;

чулацамехь болу хаам бакъ хиларе а, мегаш хиларе а хьаьжжина, текстан мах хадорхьама а, дешаран хьесапаш кхочушдаран Iалашонца оьшучу хаамах кхетархьама а ладогIаран а, йешаран а тайп-тайпанчу кепех пайдаэца;

хIиттийнчу Iалашонашка хьаьжжина, цхьана йа масех хьостанера хаамаш схьаэцархьама, жамIдархьама, къепе балорхьама маьIнин йешарх пайдаэца;

тайп-тайпанчу хаамийн хьостанашкара тера догIу тIечIагIдарш каро (цхьа ойла, верси бакъйеш йа харцйеш йолу);

хаам луш йолу уггар гIолехь кеп (текст, презентаци, таблица, схема) ша схьахаржа а, кхочушден хьесапаш, коммуникативни хIоттаме хьаьжжина, чолхе йоцчу схемашца, диаграммашца, кхечу графикаца, церан вовшех йозуш хиларца гайта а;

хьехархочо йеллачу йа ша хIоттийнчу критерешца хааман тешаме хиларан мах хадор;

хаамаш къепе бало а, эвсараллица дагахь латто а.

2. Дешаран универсальни коммуникативни дараш карадерзор

ТӀекаре:

тӀекаренан хьелашка, Ӏалашонашка хьаьжжина, хетарг кхолла а, цунах кхета а, эмоцеш гайта; диалогашкахь а, дискуссешкахь а, барта монологически кӀамелехь а, йозанан тексташкахь а ша (шена хетарг) гайта;

тӀекаренан ишарш йаран (дешнашца боцу) гӀирсаш бовза, йукъараллин хьаьркийн маӀӀнех кхета;

кӀовсаме хьелаш кхолладаларан бахьанаш довза, кӀовсамаш малбан, дагадовла;

кхечеран дагахь долчух кхета, кӀамелхочуьнца лараме хила, хьайн дуьхьалонаш Ӏыздачу кепе йерзо;

диалог/дискусси дӀайахьарехь йийцаре йиллинчу темица догӀу хаттарш дала а, хьесап кхочушдарна а, дика лаарца йолчу тӀекаренна тӀетарна а тӀехьажийна йолу ойланаш ала а;

шена хетарг диалоган кхечу декъашхошна хетачунна дуьхьалхӀотто, башхаллаш а, позицийн тера хилар а гучудаккха;

йиначу меттан анализан, кхочушйинчу лингвистически экспериментан, талларан, проектан жамӀаш нахана гуш-хезаш довзийта;

презентацин Ӏалашо а, аудиторин башхаллаш а лоруш, кӀамел даран барам ша харжа, цуьнга хьаьжжина, иллюстрацин материалах пайдаэцарца барта а, йозанан а тексташ хӀитто.

Цхьаьна гӀуллакхдар:

билггал йолу проблема кхочушйарехь тобанца а, ша а бен болх гӀолехь хиларх кхета а, цунах пайдаэца а, йуьхьарлаьцна Ӏалашо кхочушйарехь вовшашца зӀе хиларан тобанан кепех пайдаэцар Ӏышуш хилар билгалдаккха;

цхьаьна гӀуллакхдаран Ӏалашо йуьхьарлаца, цу Ӏалашоне кхача цхьаьна дараш хӀитто: гӀуллакх дӀасадекъа, барт бан, цхьаьна бечу белхан процесс а, жамӀ а дийцаре дан; масех адамна хетачун жамӀ дан, куьйгалла дан, тӀедиллар кхочушдан, муьтӀахь хила кийча хилар гучудаккха;

цхьаьна бен болх вовшахтохаран план хӀотто, шен гӀуллакх кӀасто (вовшашца зӀе хиларан массо а декъашхочунна бакъахьа хетарг а, церан таронаш а лоруш), тобанан декъашхошна йукъахь хьесапаш дӀасадекъа, белхан тобанийн кепашкахь дакъалаца (дийцаре диллар, вовших дагавалар, «хьен штурм», кхийерш а);

белхан шен дакъа кхочушдан, оцу декъехь лакхарчу жамӀашка кхача, тобанан кхечу декъашхойн дарашца шен дарийн уьйр хилийта;

йукъарчу балха тӀехь ша дакъалацаран эвсараллин мах хадо вовшашца зӀе хиларан декъашхоша шаьш хӀиттийнчу критерешца; жамӀаш йуьхьанцарчу хьесапца а, тобанан хӀора декъашхочун цу жамӀашка кхачоран гӀуллакхца а дуста, жоьпаллин гуо дӀасабекъа а, тобанна хьалха отчет йала кийча

хила а.

3. Дешаран универсальни регулятивни дараш карадерзор

Ша-шен вовшахтохар:

дешаран а, дахаран а хъелашкахъ кхочушйен проблемаш гучуйаха;

сацам баран тайп-тайпана некъаш довза (ша цхъамма, тобанехъ сацам бар, тобано сацам бар);

хъесап кхочушдаран алгоритм (йа цуьнан дакъа) ша хІотто, болчу гІирсашка а, шен таронашка а хъаьжжина, дешаран хъесап кхочушдаран кеп къасто, сацаман йелла вариантш тІечІагІйан;

дарийн план ша хІотто, иза кхочушйарехъ оьшу нисдарш йукъадало;

шена хетарг къасто а, шен сацамах жобпалла тІеэца а.

Ша-шен таллар:

ша-шен талларан (цу йукъахъ къамелан а), ша-шен догдаийтаран, рефлексин тайп-тайпана кепаш карайерзо;

дешаран хъолан нийса мах хадо а, иза хийцаран план йало а;

дешаран хъесап кхочушдарехъ хила тарлуш йолу халонаш ган а, хийцалучу хъелашна адаптаци йан а;

гІуллакхдаран жамІашка кхачаран (цакхачаран) бахъанех кхето; коммуникативни аьтто цахиларан бахъанех кхета а, уьш ца хилийта хаа а, карадерзийнчу къамелан зеделлачун мах хадо, тІекаренан Іалашонашка а, хъелашка а хъаьжжина, шен къамел нисдан а; тІекаренан Іалашонан а, хъелийн а жамІ цхъаьнадаран мах хадо.

Синхаамийн интеллект:

шен а, кхечеран а синхаамаш тІехъ урхалла даран хъуьнар кхио;

синхаамаш хиларан бахъанаш гучудаха а, талла а; кхечу стеган дагахъ долчух а, цуьнан бахъанех а кхета, къамелан хъал а толлуш; шен синхаамаш гайтаран кеп нисйан.

Ша а, кхиберш а тІеэцар:

кхечу стагах а, цунна хетачух а кхеташ хила; ша а, кхиберг а гІалатвала бакъо йолуш хиларх кхета;

ша а, кхиберш а, йемал ца беш, тІеэцар; цІеначу дагара хила;

гонахарчу дерригенна а Іуналла дан йиш цахиларх кхета.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

5 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Нохчийн меттан хьолах а, исбаьхьаллех а кхеташ хила, цунна тешалла деш долу масалш дало.

Лингвистикин коьрта дакъош, меттан а, къамелан а коьрта дакъош довза (аз, морфема, дош, дешнийн цхьаьнакхетар, предложени).

Мотт а, къамел а

Барта а, йозанан а къамелан, монологан а, диалоган а йукъара башхаллаш билгалйаха; хІора дийнан дахарехь а, дешарна тІехъажийна долу хьесапаш кхочушдарехь а къамелан гІуллакхдаран тайпанийн башхаллаш тидаме эца.

Дахарехь биначу тидамийн, Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, Іилманан-кхетаме йолу литература йешаран буха тІехь барамехь 5 предложенел кІезиг доцу барта монологически аларш хІитто.

Лингвистически теманашна йолчу диалогехь а (Іамийнчун барамехь), дахарехь биначу тидамийн буха тІехь йолчу диалогехь/полилогехь а дакъалаца (барамехь 3 репликел кІезиг йоцуш).

Къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьІнин тайпанийн Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин тексташка ладогІаран тайп-тайпана кепаш карайерзо: харжаман, довзийтаран, дуьхенгара.

Йешаран тайп-тайпана кепаш карайерзо: хьажаран, довзийтаран, Іаморан, лехаман.

Барамехь 90 дашал кІезиг йоцу йешна йа ладогІна текст барта схьайийца; йуьйцуш волчун йуьхь хийцарца текст схьайийца.

Барамехь 140 дашал кІезиг йоцчу ладогІначу а, йешначу а къамелан тайп-тайпанчу функциональни-маьІнин тайпанийн Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин текстийн чулацамах кхета: барта а, йозанехь а текстан тема а, коьрта оила а билгалйаккха; текстан чулацамца догІу хаттарш хІитто а, царна жопаш дала а; йозанан кепехь йуьхьанцарчу текстан чулацам ма-барра а, бацбина а бовзийта (ма-дарра схьадийцарехь йуьхьанцарчу текстан барам 90 дашал кІезиг хила ца беза; дацдинчу схьадийцарехь – 95 дашал кІезиг хила ца беза).

Іалашоне а, теме а, коммуникативни дагалацаме а хьаьжжина алар кхоллархьама, меттан гІирсаш къасто.

Йозанехь вайзаманан нохчийн литературин меттан норманаш ларйан, цу йукъахь 80 – 90 дешан барам болу текст

тІера схъайазйеш а; 10 – 15 дашах лаьтта дешнийн диктант йазйеш а, хьалха Іамийна нийсайазйаран бакъонаш ларйеш хІоттийнчу 80 – 90 дешан барам болчу йозучу текстан буха тІехь диктант йазйеш а; тайп-тайпанчу лексически дошамех пайдаэца хаа; барта къамелехь а, йозанехь а къамелан оздангалла ларйан.

Текст

Текстан коьрта билгалонаш йовза; текст композиционни-маьІнин дакъошка (абзацашка) йекъа; текстан дакъош а, предложенеш а вовшахтосу гІирсаш (дешан кепаш, цхьанаораман (гергара) дешнаш, синонимаш, антонимаш, йаххьийн цІерметдешнаш, дешан йухаалар) бовза; шен текст (барта а, йозанан а) кхолларехь оцу хаарех пайдаэца.

Текстан, цуьнан композиционни башхаллийн маьІнин анализ йан, микротемийн а, абзацийн а масалла къасто.

Текстан башхалонаш билгалйаха, цуьнан коьрта билгалонашца (тема, коьрта ойла, предложенийн грамматически уьйр, маьІнин цхьаалла, гІеххьа йуьзна хилар) йогІуш хиларе хьаьжжина а; къамелан функционални-маьІнин тайпанан текст хиларе хьаьжжина а.

Текст кхолларан практикехь (Іамийнчун барамехь) текстан коьртачу билгалонех а, къамелан функционални-маьІнийн башхаллех а, меттан функционални тайп-тайпаналлех а долчу хаарех пайдаэца.

Текст кхолларан практикехь текстан (дийцар) коьрта билгалонех долчу хаарех пайдаэца.

Дахарехь, книгаш йешарехь зеделлачунна тІе а тевжаш, тексташ-дийцарш кхолла; чулацаман суьртана тІе а тевжаш, тексташ кхолла; (цу йукъахь барамехь 3 йа цул сов предложенел кІезиг йоцу сочиненеш-миниатюраш а; барамехь 60 дашал кІезиг йоцу классехь йазйеш йолу сочиненеш а).

Кеп талхийна текст йухаметтахІотто; йуьхьанцарчу текстана тІе а тевжаш, йухаметтахІоттийна текст нисйан.

ЛадобгІначу а, йешначу а Іилманан-дешаран, исбаьхьаллин, Іилманан-кхетаме йолчу текстын хаамаш хийцаран хаарш карадерзо: план хІотто (цхьалхе, чолхе) кхин дІа а текстан чулацам барта а, йозанан кепехь а йухаметтахІотторан Іалашонца; текстан чулацам, цу йукъахь дийцархочун йуьхь хуьйцуш а, схьабийца; тайп-тайпанчу хьостанашкара хаам схьахаржа а, цу йукъахь лингвистически дошамашкара а, справочни литературера а, дешаран гІуллакхдарехь цунах пайдаэца а.

Йеллачу темехула болу хаам презентацин кепехь схьагайта.

Шен/кхечу дешархоша кхоьллина тексташ церан чулацам кхачаме балоран Іалашонца тайан (бакъ йолу материал таллар, текстан йуьхьанцара маьІнин анализ – маьІнин цхьаалла, дозуш хилар, хаамаш хилар).

Меттан функционални тайпанаш

Буйцучу меттан, функционални стилийн, исбаъхьаллин литературин меттан башхаллаш къасто.

МЕТТАН СИСТЕМА

Фонетика. Графика. Орфоэпи

Аьзнийн башхалонаш билгалйаха; озана а, элпана йукъарчу башхаллех кхета, аьзнийн системин башхалонаш билгалйаха. Зевне а, къора а мукъаза аьзнаш, деха а, доца а мукъа аьзнаш хазарехъ къасто а, нийса дIаала а.

Дешнаш дешдакъошка декъа а, уьш нийса дIаала а. Оьрсийн маттара тIеэцна дешнаш аларехъ нохчийн меттан аьзнийн къепено а, интонацино а тIеIаткъам барца кхоллалуш йолу акцент дIайаккха.

Барта а, йозанца а дешан фонетически къастам бан.

Интонацин коьрта дакъош къасто.

Дешнаш аларан а, нийсайаздаран а практикехъ фонетикех, графикех, орфоэпех долчу хаарех пайдаэца.

Орфографи

Нийсайаздаран практикехъ орфографех долчу хаарех пайдаэца (цу йукъахъ ду **й** элпан а, къасторан **ъ, ь** хьаьркийн а нийсайаздарх долу хаарш а).

Лексикологи

Дешан лексически маьIна къасто.

Къамелехъ цхьа маьIна долчу а, дукха маьIнаш долчу а дешнех нийсачу а, тIедеанчу а маьIнехъ пайдаэца.

Синонимаш, антонимаш, омонимаш йовза.

Лексически дошамех пайдаэца хаа (маьIнин дошамах, синонимийн, антонимийн, омонимийн дошамех).

Цена нохчийн а, тIеэцна а дешнаш довза.

Къамелехъ дешнех, церан лексически цхьаьнадар тидаме а оьцуш, пайдаэца,

.

Фразеологи

Фразеологизмаш йовза. Фразеологизмийн маьIна дийца, уьш синонимашца а, йукъарчу дешнийн цхьаьнакхетаршца а хийца.

Къамелехъ фразеологически карчамех пайдаэца, пайдаэцаран гуо, тIекаренан хьелаш тидаме а оьцуш.

Дешнийн лексически анализ йан (Iамийнчун барамехъ).

Оьрсийн маттахъ фразеологически эквиваленташ харжа.

Дешан хЮттам а, дошкхолладалар а

Дашехь морфемаш йовза (орам, дешхьалхе, суффикс, чаккхе), дешан лард схьакъасто.

Цхьанаораман (гергара) дешнаш харжа а, къасто а. Дешнийн кхолладаларехь а, хийцадаларехь а морфемашкахь хийцалуш долу аьзнаш каро.

Схьадевлла а, схьадовлаза а долчу дешнийн лардаш къасто. Дошкхолладаларан коьрта кепаш, дешнийн кхолладаларан зIенаш къасто.

Дешхьалхенан а, суффиксан а гЮьнца а, ткъа иштта лардаш вовшахкхетарца а дешнаш кхолла.

Дешнийн морфемни анализ йан.

Чолхе дацдина дешнаш нийса дIаала а, царах нийса пайдаэца а.

Морфологи. Къамелан оьздангалла. Орфографи

Морфологин коьрта кхетамаш бовза.

Коьртачу къамелан дакъойн ладаме билгалонаш хаа.

Дешнийн лексико-грамматически тайпанех санна къамелан дакъойх, дешан грамматически маьIнех, нохчийн маттахь дешарна тIехъажийна хьесапаш кхочушдарна леринчу къамелан дакъойн къепех долчу хаарех пайдаэца.

Къамел дарехь а, тайп-тайпана меттан анализ кхочушйарехь а морфологех долчу хаарех пайдаэца.

Цердош

Цердош къамелан дакъа санна довза, йукъарчу маьIне а, хаттаре а хьаьжжина; цуьнан грамматически билгалонаш, синтаксически гIуллакх къасто; къамелехь цо дечу гIуллакхах кхето.

Цердешнийн дукхаллин терахьан кепаш нийса кхолла а, къамелехь царах пайдаэца а. Долахь а, йукъара а цердешнаш къасто а, къамелехь царах нийса пайдаэца а.

Цердешнийн грамматически классаш йовза.

1-, 2-, 3-, 4-чуй легарехь долчу цердешнийн оьшучу дожаран кеп нийса кхолла а, къамелехь цунах пайдаэца а.

Цердешнийн нийсайаздаран норманаш (цу йукъахь цердешнашца **ца** нийсайаздаран норма а) ларйан.

Цердешнашна морфологически къастам бан.

Оьрсийн маттаца дуьстича, нохчийн маттахь цердешнийн башхаллех кхета.

Синтаксис. Къамелан оьздангалла. Пунктуаци

Синтаксисан дакъош довза (дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а); предложенера дешнийн цхьаьнакхетарш къасто; коьртачу дешан морфологически билгалонашка хьаьжжина, дешнийн цхьаьнакхетарийн тайпанаш довза (цIеран, хандешан);

дешнийн цхъаьнакхетаршна а, цхъалхечу предложенешна а синтаксически анализ йан; чолхечу предложенешна пунктуационни анализ йан (Іамийнчун барамехь); тайп-тайпана меттан анализ кхочушйарехь а, къамел дарехь а синтаксисах, пунктуацех долчу хаарех пайдаэца.

Чолхейовлаза йолу цхъалхе предложенеш йовза; цхъанатайпанчу меженашца чолхейевлла цхъалхе предложенеш, цхъанатайпанчу меженашца йукъара дош долу а, тІедерзарца йолу а предложенеш а чулоцуш; аларан Іалашоне хъаьжжина (дийцаран, тІедожоран, хаттаран), эмоцин билгалоне хъаьжжина (айдаран, айдаран йоцу), грамматически лардийн масалле хъаьжжина (цхъалхе, чолхе), коьртаза меженаш хиларе хъаьжжина (йаьржина, йаржаза), предложенеш йовза; предложенин коьрта а (грамматически лард), коьртаза а меженаш къа-сто (Іамийнчун барамехь).

Диалогически а, монологически а къамелехь, кехат тІехь, дІакхайкхорехь, и.д.кх. тІедерзарх пайдаэца. Предложенехь тІедерзар а, подлежащи а вовшах къасто. Сацаран хъаьркаш хІитторах кхето.

ТІедерзарца, цхъанатайпанчу меженашца, цхъанатайпанчу меженашца йукъара дош долчу предложенешкахь; ма-дарра къамелаца йолчу предложенешкахь; хуттургаш йолчу а, хуттургаш йоцчу а уьйраца дозуш долчу дакъойх лаьттачу чолхечу предложенешкахь сацаран хъаьркаш хІитторан пунктуационни норманаш йозанехь ларйан; йозанехь диалог кечйан.

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

5 КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам			Терахъ	Гуллакхдаран коьрта тайпанаш	ЖамIдаран кеп.	Электронни де- шаран ресурс.
		Разделан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин				
Дакъа 1. КАРЛАДАККХАР								
1.1	Iамийнарг карладаккхар	3	1	0		Текст йешар, къамелан дакъош, предложенийн меженаш карлайахар.	Барта хаттар Йозанан тал- лар Диктант	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/
Дерриг:		3	1	0				
Дакъа 2. МАТТАХ ЛАБЦНА ЙУКЪАРА ХААМАШ								
2.1.	Нохчийн меттан хьал а, исбаьхьалла а. Лингвистика маттах лабцна Илма санна. Лингвистикин коьрта дакъош	2	0	0		Дукха маьIнаш долчу дешнийн лексически маьIнийн анализ йан, дешан нийса а, тIедеана а маьIнаш, синонимийн моIарерчу дешнийн а, антонимийн а маьIнаш дуста. Йиначу анализан буха тIехь нохчийн меттан хазаллех а, хьолах а хетарг ша кепе дало. Лингвистикин коьртачу дакъойн башхалонаш билгалйаха. Дешнаш а, йукъараллин хьаьркаш а (некъан хьаьркаш, сервисан	Барта хаттар (устный опрос)	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/

					хъаьркаш, хъалххенцара хъаьркаш, математикин символаш, и.д.кх.) йустарна бахъанаш къасто. Хъаьркийн къепен а, адамийн тӀекарена гӀирсан а санна меттан башхалонаш билгалйаха. Меттан а, къамелан а коьрта дакъош каро а, дуста а (йуьхьанцарчу ишколехь Iамийнчун барамехь)		
Дерриг:		2	0	0			
Дакъа 3. МОТТ А, КЪАМЕЛ А.							
3.1.	Мотт а, къамел а. Монолог. Диалог. Полилог. Мотт гӀуллакхдар санна	2	1	0	Дахарехь биначу тидамийн, Илманан-дешаран, исбаьхьаллин, Илманан-кхетама йолу литература йешаран буха тӀехь барта монологически аларш хӀитто. Йешна йа ладоьгӀна текст барта схъайийца, цу йукъахь дий-цархочун йуьхь хуьйцуш а. Лингвистически теманаша йолчу диалогехь а (Iамийнчун барамехь), дахарехь биначу тидамийн буха тӀехь йолчу диалогехь/ полилогехь а дакъалаца. Барта а, йозанехь а текстан тема а, коьрта оила а билгалйаккха; текстан чулацамца догӀу хаттарш хӀитто а, царна жопаш дала а. Йуьхьанцарчу текстан чулацаман анализ йан, йозанан кепехь ма-барра а, бацбина а иза бовзийта. Дахарехь а, книгаш йешарехь а зеделлачунна, чулацаман суьртана тӀе а тевжаш, тайп-тайпана сочиненеш йазйар (цу йукъахь сочиненеш-миниатюраш а)	Йозанан тал-лар (письменный опрос) Диктант	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Дерриг:		2	1	0			
Дакъа 4. ТЕКСТ							
4.1.	Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Текстан композиционни дӀахӀоттам. Къамелан	2	0	0	Текстан коьрта билгалонаш йовза; текст композиционни-мабӀнин дакъошка (абзацашка) йекъа. Текстан предложенеш а, дакъош а вовшахтосу гӀирсаш (дешан кепаш, цхъанаораман (гергара) дешнаш, синонимаш,	Йозанан тал-лар Практически болх	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/

	функционални-маџнин тайпанаш.					антонимаш, љаххџин цџерметдешнаш, дешан љухаалар) бо- вза; шен текст (барта а, љозанан а) кхолларехь оцу хаарех пайдаэца. Текстан анализ љан а, башхалонаш билгалџаха а, цуьнан коьрта билгалонашца (тема, коьрта оџла, предло- женийн грамматически уьџр, маџнин цхьаалла, гџеххьа љуь- зна хилар) љогуш хиларе хьаьжжина а; кьамелан функ-цио- нални-маџнин тайпанан текст хиларе хьаьжжина а.		ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/
4.2.	Дийцар кьамелан тайпа санна. Текстан маџнин анализ. Текстан хаамаш хийцар	3	0	0		Текстехь бийцинчу хиламџин, процессџин уьџр билгалџак- кха. Дахарехь, книгаш љешарехь зеделлачунна тџе а тевжаш, кьамелан функционални-маџнин тайпанан (дийцар) тексташ кхолла; чулацаман суьртана тџе а тевжаш, тексташ кхолла; Кеп талхийна текст љухаметтах џотто; љуьхьанцарчу текстана тџе а тевжаш, љухаметтах џоттийна текст нисџан. Шен/кхечу дешархоша кхоьллина тексташ тайан, церан чулацам кхачаме балоран џалашонца: бакъ џолчу материалан мах хадо, текстан анализ љан, маџнин цхьаалле, дозуш хиларе, хаам хиларе хьаьжжина. џуьхьанцара а, тайина а тексташ џуста	Барта хаттар џозанан тал- лар	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/
Дерриг:		5	0	0				
Дакъа 5. МЕТТАН ФУНКЦИОНАЛЬНИ ТАЙПАНАШ								
5.1	Меттан функционални тайпанаш (џукьара кхетам)	2	0	0		Меттан тайп-тайпанчу функционални тайпанийн (буьџучу меттан, функционални стилийн (џилманан, гџуллакхан, публицистически), исбаьхьаллин литературин меттан) тексташ џовза	Барта хаттар	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-te- zaurus/
Дерриг:		2	0	0				
Дакъа 6. МЕТТАН КЪЕПЕ								
6.1	Фонетика. Графика. Орфоэпи	11	0	1		Кьамелан озан маџнан кьасторан гџуллакхах	Ша-шен мах хадор	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/

					кхета, масалш дало. Йалийнчу билгалонашца къамлан абзнаш довза, дешан абзнийн хЮоттам бовз. Йалийнчу билгалонашца абзнаш тайпанашка декъ. Зевне а, къора а мукъаза абзнаш, деа а, доца а мукъ абзнаш къасто. Транскрипцин элементийн гЮонц дешнаш аларан а, йаздаран а башхаллех кхето. Дешнаш абзнийн а, элпийн а хЮоттамаш буста. Дешнаш дешдакъошка декъа а, дешнаш цхъана могланер вукху моглане нийса сехъадаха а. Iалашонца а, эмацин билгалонца а тайп- тайпана долу аларш нийсачу интонација ала	«ЖамIдаран кехатца» Сочинени Барта хаттар Йозанан тал-лар	ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.2	Орфографи	3	0	0	Нийсайаздаранпрактикехь орфографех долчу хаарех пайдаэца (цу йукъахь й элпан а, къасторан ъ, ъ хъаъркийн а нийсайаздарх долу хаарш а). Оьшу хаам каро а, цунах пайдаэца а.	Барта хаттар Йозанан тал-лар	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.3	Лексикологи	7	0	0	Дешан лексически маъIнех кхето тайп-тайпанчу кепашца (цхъанаораман (гергара) дешнаш харжар; синонимаш, антонимаш, омонимаш харжар; дешан маъIна къастор, контексте хъаъжжина а, маъIнин дошаман гЮонца а). Цхъа маъIна долу а, дукха маъIнаш долу а дешнаш довза, дешан нийса а, тIедеана а маъIнаш къасто. Йеллачу билгалонца дешан нийса а, тIедеана а маъIнаш дуста. Синонимаш, антонимаш, омонимаш йовза, дукха маъIнаш долу дешнаш а, омонимаш а къасто. ЦIена нохчийн а, тIеэцна а дешнаш довза. Тайп-тай-	Барта хаттар Йозанан тал-лар Тестировани	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

						панчу лексически дошамашкахъ (маӀнин дошамаш, синонимийн, антонимийн, омонимийн дошамаш) ышу хаам каро а, цунах пайдаэца а.		
6.4	Фразеологи	3	1	0		Фразеологизмаш йовза. Фразеологизмийн маӀна дийца, уыш синонимашца а, йукъарчу дешнийн цхьаьнакхетаршца а хийца. Къамелехъ фразеологически карчамех пайдаэца, пайдаэцаран гуо а, текаренан хьелаш а лоруш.	Тестировани Барта хаттар Йозанан таллар	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.5	Дешан хӀоттам а, дошкхолладалар а	10	1	1		Морфемин меттан уггар жимачу маӀнечу декъан санна башхалонаш билгалйаха. Дашехъ морфемаш йовза (орам, дешхьалхе, суффикс, чаккхе), дешан лард схьакъасто. Дешнийн кхолладаларехъ а, хийцадаларехъ а морфемашкахъ хийцалуш долу аьзнаш каро. Дешнийн морфемни анализ йан. Цхьанаораман (гергара) дешнаш къасто а, харжа а	Диктант Барта хаттар Йозанан таллар Изложени	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Дерриг:		34	2	2				
Дакъа 7. МОРФОЛОГИ. КЪАМЕЛАН ОБЗДАНГАЛЛА. ОРФОГРАФИ								
7.1	Морфологи лингвистикин дакъа санна	1	0	0		Дешан грамматически маӀнин башхаллаш билгалйаха а, церан анализ йан а, лексически маӀница дуьстича. Коьрта къамелан дакъош а, церан кепаш а (Ӏамийнчун барамехъ), гӀуллакхан къамелан дакъош а (йукъара кхетам) довза. Морфологин коьрта кхетамаш бовза. Коьртачу къамелан дакъойн ладаме билгалонаш хаа.	Йозанан хаттар	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

						Дешнийн лексико-грамматически тайпанах санна къамелан декъах, дешан грамматически маъІнех, нохчийн маттахъ дешарна тІехъажийна декхарш кхочушдарна леринчу къамелан дакъойн къепех долчу хаарех пайдаэца. ЦІердешнаш, билгалдешнаш, хандешнаш довза. Тайп-тайпана меттан анализ кхочушйарехъ а, къамел дарехъ а морфологех долчу хаарех пайдаэца.		
7.2	ЦІердош	14	1	0		ЦІердешан йукъара грамматически маъІна, морфологически билгалонаш, синтаксически функцеш къасто а, церан башхалонаш билгалйаха а. Къамелехъ цІердашо кхочушдечу гІул-лакхах кхето. Долахъ а, йукъара а цІердешнаш, са долу а, са доцу а хІума билгалйен цІердешнаш къасто. ЦІердешнийн легарш къасто. ЦІердешнийн грамматически классаш йовза. ЦІердешнийн дукхаллин терахъан кепаш нийса кхолла а, къамелехъ царах пайдаэца а. ЦІердешнийн морфологически анализ йан. ЦІердешнийн нийсайаздаран норманаш (цу йукъахъ цІердешнашца ца нийсайаздаран норма а) ларйан.	Тестировани Барта хаттар Йозанан таллар	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Дерриг:		15	1	0				
Дакъа 8. СИНТАКСИС. КЪАМЕЛАН ОБЪДАНГАЛЛА. ПУНКТУАЦИ								
8.1	Синтаксис лингвистикин дакъа санна. Дешнийн цхъаьнакхетар	6	0	1		Синтаксисан дакъош довза (дешнийн цхъаьнакхетар а, предложени а). Сацаран хъаьркийн функцеш къасто. Предложенера дешнийн цхъаьнакхетарш къасто; коьртачу дешан морфологически билгалонашка хъаьжжина, дешнийн цхъаьнакхетарийн тайпанаш довза (цІеран, хандешан). Дешнийн цхъаьнакхетарехъ дешнаш цхъаьнакхетаран норманаш талхор къасто.	Барта хаттар Йозанан таллар Изложени Зачет	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

8.2	Цхьалхе шинахІоттаман предложени	22	1	1		Аларан Іалашоне хьаьжжина (дийцаран, тІедожоран, хаттаран), эмоцин билгалоне хьаьжжина (айдаран, айдаран йоцу), грамматически лардийн масалле хьаьжжина (цхьалхе, чолхе), коьртаза меженаш хиларе хьаьжжина (йаьржина, йаржаза) предложенеш йовза а, церан башхалонаш билгалйаха а. Йаьржина, йаржаза предложенеш къасто, уьш йустарна бахьанаш каро а, йуста а. Предложенин коьрта а, коьртаза а меженаш къасто (Іамийнчун барамехь). Цхьанатайпанчу меженашца, тІедерзарца чолхейевлла цхьалхе предложенеш йовза. ТІедерзарх пайдаэца диалогически а, монологически а къамелехь, кехат тІехь, дІакхайкхорехь, и.д.кх. Цхьалхечу а, чолхечу а предложенешкахь сацаран хьаьркаш хІитторан пунктуационни норманаш йозанехь ларйан. Цхьалхечу предложенин синтаксически анализ йан. Цхьалхе, чолхе предложенеш йовза.	Диктант Тестировани Барта хаттар Йозанан таллар Сочинени	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Дерриг:		27	1	2				
Дакъа 9. КАРЛАДАККХАР								
9.1	Іамийнарг карладаккхар, тІечІагІдар.	2	0	0		Іамийнарг карладаккхар, тІечІагІдар. ЦІердешнийн, билгалдешнийн, хандешнийн тайп-тайпана меттан анализ кхо-чушйарехь а, къамел дарехь а морфологех долчу хаарех пайдаэца. Цхьалхечу предложенин синтаксически анализ йан. Цхьалхе, чолхе предложенеш йовза.	Барта хаттар Зачет	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Дерриг:		2	0	0				
Дакъа 10. ЖамІдаран таллар								
10.1	Сочинени	2		2		Сочинени язйан		
10.2	Изложени	2		2		Изложени язйан		
10.3	Талламан белхаш	6	6			Талламан болх йазбан		

Дерриг:	10	6	4				
Программица сахътийн барам	10 2						

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

5 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Жам1даран кеп.
		Сахьт	Тал- ла- ман белха ш	Кхол- ларал- лин белхаш		
	МАТТАХ ЛАЬЦНА ЙУКЪАРА ХА- АМАШ (2 с.)					
1	Нохчийн меттан хьал а, исбаьхьалла а.	1	0	0		Барта хаттар
2	Лингвистика маттах лаьцна Илма санна.	1	0	0		Йозанан таллар
	КАРЛАДАККХАР (3 с.+ 1с.)					
3	1амийнарг карладаккхар. Дешан чакк хенгахь шала мукъаза элпаш.	1	0	0		Барта хаттар
4	Къамелан дакъош. Ц1ердош. Ц1ер- дешан дожарш.	1	0	0		Барта хаттар.
5	Билгалдош.	1	0	0		Йозанан таллар
6	Хаарш талларан болх	1	1	0		Диктант
	СИНТАКСИС. КЪАМЕЛАН ОЪЗДАНГАЛЛА. ПУНКТУАЦИ ДЕШНИЙН ЦХЪАЬНАК- ХЕТАР (6 с. + 1 с)					
7	Синтаксисах, пунктуацех лаьцна кхетам.	1	0	0		Барта хаттар.
8	Сацаран хьаьркаш а, церан функцеш а.	1	0	0		Барта хаттар
9	Дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а синтаксисан дакъош.	1	0	0		Йозанан таллар
10	Дешнийн цхьаьнакхетар а, цуьнан билгалонаш а.	1	0	0		Барта хаттар
11	Коьртачу дешан морфоло- гически билгалонашка хьаьжжина, дешнийн цхьаьнакхетаран коьрта	1	0	0		Йозанан таллар

	тайпанаш (цIеран а, хандешан а).					
12	Изложени	1	0	1		Изложени
	ТЕКСТ (5 с.)					
13	Текст а, цуьнан коьрта билгалонаш а. Текстан композиционни дIахIоттам.	1	0	0		Барта хаттар
14	Къамелан функциональни-маьIнин тайпанаш.	1	0	0		Барта хаттар
15	Дийцар къамелан тайпа санна.	1	0	0		Барта хаттар
16	Текстан маьIнин анализ.	1	0	0		Барта хаттар
17	Текстан хаамаш хийцар.	1	0	0		Йозанан таллар
	ЦХЪАЛХЕ ШИНАХIОТТАМАН ПРЕДЛОЖЕНИ (21 с. + 2 с.)					
18	Предложени а, цуьнан билгалонаш а. Предложен-нийн тайпанаш.	1	0	0		Йозанан таллар
19	Талламан болх	1	1	0		Диктант
20	Дийцаран предложенийн маьIнин а, интонацин а башхаллаш.	1	0	0		Барта хаттар
21	Хаттаран предложенийн маьIнин а, интонацин а башхаллаш.	1	0	0		Йозанан таллар
22	ТIедожоран предложенийн маьIнин а, интонацин а башхаллаш.	1	0	0		Барта хаттар
23	Айдаран а, айдаран йоцчу а предложенийн маьIнин а, интонацин а башхаллаш.	1	0	0		Йозанан таллар
24	Предложенин чаккхенехь сацаран хьаьркаш.	1	0	0		Барта хаттар
25	Интонаци.	1	0	0		Йозанан таллар
26	Сочинени	1	0	1		Сочинени
27	Подлежащи.	1	0	0		Барта хаттар
28	Сказуеми.	1	0	0		Йозанан таллар

29	Предложенин коьртаза ме- женаш.	1	0	0		Барта хаттар
30	Кхачам.	1	0	0		Йозанан таллар
31	Къастам.	1	0	0		Барта хаттар
32	Латтам.	1	0	0		Йозанан таллар
33	Грамматически лардийн ма- салле хъаьжжина, предло- женийн тайпанаш: цхьалхе, чолхе.	1	0	0		Барта хаттар
34	Йаьржина а, йаржаза а предложенеш.	1	0	0		Йозанан таллар
35	Предложенин цхьанатай- пана меженаш, къамелехь цара деш долу г'уллакх.	1	0	0		Барта хаттар
36	Предложенин цхьанатай- панчу меженашца йукъара дешнаш.	1	0	0		Барта хаттар
37	Т'едерзар. Т'едерзарехь са- царан хъаьркаш.	1	0	0		Барта хаттар
38	Цхьалхечу предложенин синтаксически къастам.	1	0	0		Йозанан таллар
39	Ма-дарра къамелаца йолу предложенеш.	1	1	0		Йозанан таллар
40	Ма-дарра къамелехь саца- ран хъаьркаш.	1	0	0		Практически болх
41	МОТТ А, КЪАМЕЛ А (2 с. + 1 с.)					
	Мотт а, къамел а.	1	0	0		Барта хаттар
42	Монолог. Диалог. Полилог.	1	0	0		Йозанан таллар
43	Талламан болх.	1	1	0		Диктант
	ФОНЕТИКА. ГРАФИКА <i>(11 с. + 1 с.)</i>					
44	Фонетика а, графика а лингвисти- кин дакъош санна.	1	0	0		Барта хаттар
45	Аз меттан дакъа санна. Озан маьІна къасторан г'уллакх.	1	0	0		Йозанан таллар
46	Нохчийн меттан мукъачу аьзнийн система.	1	0	0		Барта хаттар
47	Нохчийн меттан мукъазчу аьзнийн система.	1	0	0		Йозанан таллар

48	Къамелан дарехъ аьзнийн хий-цадалар.	1	0	0		Барта хаттар
49	Фонетически транскрипцин элементаш.	1	0	0		Йозанан таллар
50	Дешдакъа. Тохар.	1	0	0		Барта хаттар
51	Аьзнаш, элпаш цхьаьнадар.	1	0	0		Йозанан таллар
52	Нохчийн алфавитан хIоттам. Дош фонетически къастор.	1	0	0		Барта хаттар
53	Орфоэпи лингвистикин дакъа санна.	1	0	0		Йозанан таллар
54	Интонаци, цуьнан функцеш. Интонацин коьрта Элементаш	1	0	0		Ша-шен мах хадор «ЖамI даран кехатца»
55	Сочинени.	1	0	1		Сочинени
	ОРФОГРАФИ (3с)					
56	Орфографи лингвистикин дакъа санна.	1	0	0		Барта хаттар
57	Й элпан нийсайаздар.	1	0	0		Йозанан таллар
58	Къасторан т, ь хьаьркийн нийсайаздар.	1	0	0		Барта хаттар
	ЛЕКСИКОЛОГИ (7 с.)					
59	Лексикологи лингвистикин дакъа санна.	1	0	0		Барта хаттар
60	Дош – меттан коьрта дакъа. Цхьа маьIна долу а, дукха маьIнаш долу а дешнаш.	1	0	0		Йозанан таллар
61	Дешан нийса а, тIедеана а маьIнаш.	1	0	0		Барта хаттар
62	Синонимаш. Антонимаш. Омонимаш.	1	0	0		Йозанан таллар
63	Синонимаш. Антонимаш. Омонимаш.	1	0	0		Барта хаттар
64	Лексически дошамийн тай-панаш а, ненан меттан деш-нийн хьал карадерзорехь цара ден гIуллакх а.	1	0	0		Йозанан таллар
65	Цена нохчийн а, тIеэцна а дешнаш.	1	0	0		Барта хаттар
	ФРАЗЕОЛОГИ (3 с. + 1 с.)					

66	Фразеологизмаш, цѣран маѡна, царах пайдаѣцар.	1	0	0		Барта хаттар.
67	Талламан болх. Тест №1.	1	1	0		Тестировани
68	Фразеологически дошамаш.	1	0	0		Йозанан таллар
69	Лексикологич 1амийнарг карладаккхар.	1	0	0		Барта хаттар
	ДЕШАН ХІОТТАМ А, ДОШКХОЛЛАДАЛАР А (10 с. + 2 с.)					
70	Морфема меттан уггар жима маѡне дакъа.	1	0	0		Барта хаттар
71	Дешан лард.	1	0	0		Йозанан таллар
72	Морфемийн тайпанаш: орам.	1	0	0		Барта хаттар
73	Морфемийн тайпанаш: деш-хьалхе.	1	0	0		Йозанан таллар
74	Талламан болх.	1	1	0		Диктант
75	Морфемийн тайпанаш: суф-фикс.	1	0	0		Барта хаттар
76	Морфемийн тайпанаш: чак-кхе.	1	0	0		Йозанан таллар
77	Цъханаораман (гергара) дешнаш.	1	0	0		Барта хаттар
78	Нохчийн маттахъ дешнаш кхолладаларан коърта кепаш.	1	0	0		Йозанан таллар
79	Дешнаш кхолладаларехъ а, хийцадаларехъ а морфемаш-кахъ мукъачу а, мукъазчу а аъзнийн хийцадалар.	1	0	0		Барта хаттар
80	Дешнийн морфемни анализ.	1	0	0		Йозанан таллар
81	Изложени	1	0	1		Изложени
	МОРФОЛОГИ. КЪАМЕЛАН ОЪЗДАНГАЛЛА. ОРФОГРАФИ (17 с. + 1с.)					
82	Морфологи лингвистикин дакъа.	1	0	0		Барта хаттар
83	Цѣрдош къамелан дакъа санна.	1	0	0		Йозанан таллар
84	Цѣрдешан йукъара грамматически маѡна,	1	0	0		Барта хаттар

	морфологически билгалонаш, синтаксически функциеш.					
85	Къамелехъ цѲердешан гѲуллакх.	1	0	0		Йозанан таллар
86	Долахъ а, йукъара а цѲердешнаш, цѲеран нийсайаздар.	1	0	0		Барта хаттар
87	ЦѲердешнийн грамматически классаш.	1	0	0		Йозанан таллар
88	ЦѲердешнийн терахъ.	1	0	0		Барта хаттар
89	ЦѲердешнийн терахъ.	1	0	0		Тестировани
90	Цхъаллин йа дукхаллин терахъан бен кеп йоцу цѲердешнаш.	1	0	0		Йозанан таллар
91	ЦѲердешнийн легарш.	1	0	0		Барта хаттар
92	ЦѲердешнийн легарш.	1	0	0		Йозанан таллар
93	Дожарийн маѲІна.	1	0	0		Йозанан таллар
94	Дожарийн маѲІна.	1	0	0		Практически болх
95	ЦѲердешнаш кхолладаларан некъаш.	1	0	0		Барта хаттар
96	ЦѲердешнаш кхолладаларан некъаш.	1	0	0		Практически болх
97	ЦѲердешнашца ца нийсайаздар.	1	0	0		Йозанан таллар
98	ЦѲердешнаш морфологически къастор.	1	0	0		Барта хаттар.
99	ШѲеран талламан болх.	1	1	0		Диктант
	Карладаккхар (3 с.)					
100	Предложенин коѲрта, коѲртаза меженаш.	1	0	0		Практически болх
101	ТѲедерзарца йолу предложени, интонацин башхаллаш.	1	0	0		Йозанан таллар
102	Монолог. Диалог.	1	0	0		Зачет
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		102	6	4		

Хьехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
2. Учебник Овхадов М.Р., Махмаев Ж.М., Абдулкадырова Р.А., «Нохчийн мотт» 5 класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
3. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

1. Тимаев А.Д., Ирезиев С-Х.С-Э., Абубакаров А.Х. Практический курс морфологии чеченского языка. – Грозный: ФГУП «Издательский комплекс «Грозненский рабочий», 2012. – 176 с.
2. Хьехархочунна г1оьнна «5-чу классехь нохчийн мотт хьехаран методически куьйгалла», Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рбочий»-2019
3. Эдилов. С.Э. Самукъане грамматика. 5-11 классашна дешаран пособи. (Занимательная грамматика. Учебное пособие для 5-11 классов). – Грозный: «Арфа-Пресс», 2012. – 368 с.
4. Эдилов С.Э. Ловзуп, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Играя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 с.
5. Эдилов С. Э. Изложени язйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аг1о.
6. Эдилов С. Э. Сочинени язйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аг1о.

Хаамийн-ресурсийн латтор

1. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus>
2. Образовательный портал «Чеченская электронная школа»
//URL: <https://desharkho.ru>
3. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru>